

УДК 339.13.017

РОЗУМІННЯ РИНКУ І ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ ЗА ОЗНАКАМИ**Мардус Н.Ю., к.е.н.***Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

Стаття спрямована на дослідження поняття «ринок» як основної економічної категорії, що завжди знаходилося в центрі уваги провідних вчених. У статті надається визначення економічної сутності та змісту поняття «ринок» на основі класифікаційних ознак з відокремленням його відмінностей і структурних елементів, що розглядали його з різних точок зору. Розроблено класифікацію ринків за: масштабом та територіальним аспектом, товарно-галузевою деталізацією, рівнем насиченості, рівнем державного впливу, призначенням об'єктів ринкових відносин, умовами функціонування та розвитку конкуренції. Відокремлено поняття «ринкова економіка», «ринок товарів», «внутрішній ринок», «внутрішній ринок товарів» і наділене як традиційними так і новими ознаками. Встановлено, що внутрішній ринок товарів – це система децентралізованого товарообміну, яка має просторові межі в яких відбуваються взаємовідносини учасників ринку на основі цін, за допомогою грошей та в умовах конкуренції. Визначено важливість дослідження структури ринку за його масштабом з виділенням внутрішнього ринку, який є макроекономічною інфраструктурою, основою функціонування національної економіки та відіграє роль в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни і усього суспільства. Систематизовано елементи внутрішнього ринку товарів та встановлено їх взаємозв'язок, що є перспективою подальших наукових розробок в даному напрямі.

Ключові слова: ринок, ринкова економіка, товар, товарний ринок, внутрішній ринок, ознаки, класифікація

UDC 339.13.017

**MARKET DEFINITION AND ITS CLASSIFICATION
BY OBSERVATIONS****Mardus N.Yu., PhD in Economics***National Technical University "Kharkov Polytechnic Institute"*

The concept of "market" as the main economic category, which has always been the focus of attention of leading scientists is an object of investigation in the article. The definitions of the economic essence and the content of the concept of "market", on the basis of classification characteristics with the separation of its differences and structural elements, have been presented. The classification of markets by scale and territorial aspect, commodity-sector detail, level of saturation, level of state influence, appointment of objects of market relations, conditions of functioning and development

© Мардус Н.Ю., к.е.н., 2017

of competition, has been worked out. The notion of "market economy", "commodity market", "domestic market", "internal market of goods" have been separated. Their traditional and new features have been proposed. It has been established that the domestic market of goods is a system of decentralized commodity exchange, which has spatial boundaries in which the relations of market participants are based on prices, with the help of money and in conditions of competition. The importance of studying the structure of the market on its scale with the allocation of the domestic market, which is a macroeconomic infrastructure, the basis of the functioning of the national economy and plays a role in ensuring the socio-economic development of the country and society as a whole, has been emphasized. The elements of the internal market of goods have been systematized and their interrelation has been established. The authors believe that these aspects are the prospect issues of further scientific investigations.

Keywords: market, market economy, commodity, commodity market, internal market, signs, classification

Актуальність проблеми. Поняття «ринок» є одне з самих розповсюджених понять як в економічній теорії та і в суспільстві в загалі. Ринок є регулятором товарного виробництва, що призводить до впливу над такими процесами як виробництво і обіг товарів; рівень розвитку продуктивних сил суспільства, диференціація доходів, добробут як окремих суб'єктів суспільства так й суспільства взагалі.

Проте, часто ототожнюють поняття «ринок» з поняттям «ринкова економіка», «ринок товарів», «внутрішній ринок», «внутрішній ринок товарів» тощо, хоча між цими поняттями існують певні відмінності. Тому вважається доцільним дослідження теоретичних і методичних підходів до визначення ринку з позиції його системного розуміння на основі систематизації класифікаційних ознак і створенням принципу типологізації ринків.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання дослідження ринку не є новими у економічній науці. Серед науковців постійно ведуться суперечки з питань визначення поняття «ринок».

Ряд вітчизняних дослідників активно розробляє теоретичні, методологічні та практичні питання, пов'язані із визначенням ринку. Особливої уваги набули праці таких вчених-дослідників, як Н. Попадинець [1], Г. Мішеніна, Ю. Матвєєва [2], В.Г. Андрійчука, В. Майн [3], В. Бодров [4], П. Макаренко, О. Сень [5], Л.Ю. Мельника, І.І. Лукінова і багатьох інших вчених-економістів. Проведений аналіз

досліджень показав велику увагу до цього питання. Проте, досі недоопрацьованими лишаються питання визначення поняття «ринок» з позиції його системного дослідження на основі систематизації теоретичних і методичних підходів до визначення поняття «ринок» з відокремленням його класифікаційних ознак та розумінням його структури.

Метою роботи є теоретичні і методичні підходи до визначення економічної сутності та змісту поняття «ринок» з відокремленням на основі класифікаційних ознак і структурних елементів його відмінностей від понять «ринкова економіка», «ринок товарів», «внутрішній ринок», «внутрішній ринок товарів».

Викладення основного матеріалу дослідження. Опосередковуючи виробництво та споживання, ринок одночасно впливає на них та сам знаходиться під їх впливом, а тому концентрує в собі лише такі результати людської діяльності, що в особі покупця задовольняють потреби суспільства, декламуючи тим самим виробникам кількісно-асортиментний склад продукції та визначаючи вартість результатів діяльності.

Для повнішого розуміння ринку та його сутності слід розглянути існуючі класифікаційні ознаки його типологізації. Для цього було досліджено праці науковців, які вивчали ринок на основі його класифікації за різними ознаками, з метою відокремлення при цьому від двох до десяти ознак. Наприклад, Попадинець Н. [1] розглядав класифікацію ринку залежно від якісних характеристик товарів і послуг, що домінують у обігу (високотехнологічний та низько технологічний); залежно від особливостей входу та виходу (відкритий та закритий ринок); залежно від конкурентної структури (конкурентний, олігополістичний, монопольний), залежно від виду і критерію часового інституту (реальний та умовний), залежно від державного впливу (регульований та нерегульований), залежно від насиченості ринку об'єктами та суб'єктами (концентрований, неконцентрований), залежно від наявності інтенсивних торговельних зв'язків (інтенсивний та неінтенсивний), залежно від товарного дисбалансу попиту та пропозиції (симетричний та асиметричний) [1] (табл. 1).

Таблиця 1 - Класифікація ринку за ознаками Попадинець Н.

Ознака	Вид ринку
якісні характеристики товарів і послуг	високотехнологічний та низько технологічний
вход та виход	відкритий та закритий ринок
конкурентна структура	конкурентний, олігополістичний, монополійний
вид часового інституту	реальний та умовний
державний вплив	регульований та нерегульований
насиченість ринку	концентрований, неконцентрований
торговельні зв'язки	інтенсивний та неінтенсивний
попит та пропозиція	симетричний та асиметричний

Джерело: авторська розробка (на основі [1])

Мішеніна Г., Матвєєва Ю. пропонують класифікувати ринок за ознаками: за об'єктами обміну (ринок ресурсів, товарний ринок, фінансовий ринок), залежно від умов, у яких діють суб'єкти господарювання (вільний, монополізований ринок, ринок монополістичної конкуренції, регульований), за територіальною ознакою (місцевий, регіональний, національний, світовий), щодо відповідності чинному законодавству (легальний, тіньовий), стосовно способу формування (стихійний, організований) [2] (табл. 2).

Таблиця 2 - Класифікація ринку за ознаками Мішеніної Г. і Матвєєвої Ю.

Ознака	Вид ринку
об'єкти обміну	ринок ресурсів, товарний ринок, фінансовий ринок
умови, у яких діють суб'єкти господарювання	вільний, монополізований ринок, ринок монополістичної конкуренції, регульований
територія	місцевий, регіональний, національний, світовий
законодавство	легальний, тіньовий
способу формування	стихійний, організований

Джерело: авторська розробка (на основі [2])

Майн В. виділяє наступні типи ринку [3]: за структурою господарства країни (ринки країн з економікою типу натурального господарства, ринки країн-експортерів сировини, ринки промислово розвинених країн), за географічним положенням (місцевий, регіональний, внутрішній або національний, зовнішній або світовий), за товарно-галузевою багаторівневою деталізацією (ринок машин і устаткування, ринок мінеральної сировини і палива, ринок сільськогосподарської сировини і продовольчих товарів); за економічним призначенням суб'єкта ринкових відносин (ринок товарів матеріального виробництва, інтелектуального продукту, праці, інвестицій, фінансовий,

цінних паперів), за характером кінцевого користування товаром (ринки товарів виробничого або споживчого користування) [3] (табл. 3).

Таблиця 3- Класифікація ринку за ознаками Майна В.

Ознака	Вид ринку
структура господарства країни	ринки країн з економікою типу натурального господарства, ринки країн-експортерів сировини, ринки промислово розвинених країн
географічне положення	місцевий, регіональний, внутрішній або національний, зовнішній або світовий
товарно-галузева багаторівнева деталізація	ринок машин і устаткування, мінеральної сировини і палива, ринок сільськогосподарської сировини і продовольчих товарів
призначення суб'єкта ринкових відносин	ринок товарів матеріального виробництва, інтелектуального продукту, праці, інвестицій, фінансовий, цінних паперів
характер кінцевого користування товаром	ринки товарів виробничого або споживчого користування
термін користування товаром	ринки товарів довгострокового, короткострокового та одноразового користування
організаційна структура	світовий та внутрішній
обмеження конкуренції	монополістичний, олігополістичний, вільний, змішаний
дотриманням законності	офіційний «легальний», нелегальний «тіньовий», контрабандний, чорний
рівень насиченості	рівноважний, дефіцитний, надлишковий, збитковий
ступінь зрілості	нерозвинений, розвинений, ринок, що формується

Джерело: авторська розробка (на основі [3])

За терміном користування товаром Майн В. дає наступні ознаки: ринки товарів довгострокового, короткострокового та одноразового користування, за організаційною структурою (світовий та внутрішній), за ступенем обмеження конкуренції (монополістичний, олігополістичний, вільний, змішаний), за дотриманням законності (офіційний «легальний», нелегальний «тіньовий», контрабандний, чорний), за рівнем насиченості (рівноважний, дефіцитний, надлишковий, збитковий), за ступенем зрілості (нерозвинений, розвинений, ринок, що формується) тощо.

Бодров В. пропонує дещо іншу класифікацію ринку: за об'єктами купівлі-продажу (споживчих товарів та послуг, засобів виробництва, робочої сили, нерухомості, землі та природних ресурсів, інвестиційних та інноваційних товарів, фінансових інструментів, науково-технічних розробок та інформації); за умовами функціонування (легальні та нелегальні; насичені та ненасичені; стихійні та організовані; стабільні та нестабільні; продавця та покупця); за типом взаємозв'язків (вертикальні та горизонтальні); за типом взаємодії фірм на ринку (досконалої конкуренції та недосконалої конкуренції з його поділом на ринок чистої

монополії, олігополії, монополістичної конкуренції). Згідно цієї класифікаційної ознаки Бодров В. виокремлює місцевий, регіональний, внутрішній, національний та світовий [4] (табл. 4).

Таблиця 4- Класифікація ринку за ознаками Бодрова В. [4]

Ознака	Вид ринку
об'єктами купівлі-продажу	ринки споживчих товарів та послуг, засобів виробництва, робочої сили, нерухомості, землі та природних ресурсів, інвестиційних та інноваційних товарів, фінансових інструментів, науково-технічних розробок та інформації
умови функціонування	легальні та нелегальні; насичені та ненасичені; стихійні та організовані; стабільні та нестабільні; продавця та покупця
тип взаємозв'язків	вертикальні та горизонтальні
тип взаємодії фірм на ринку	досконалої та недосконалої конкуренції з його поділом на ринок чистої монополії, олігополії, монополістичної конкуренції
ступінь державного впливу на ринок	адміністративний, вільний та квазіринок
масштаб ринку або за ступінь локалізації угод	місцевий, регіональний, внутрішній, національний та світовий.

Джерело: авторська розробка (за даними [4])

За типом координації господарської діяльності і ступенем державного впливу на ринок Бодров В. пропонує класифікацію видів ринку: адміністративний, вільний та квазіринок.

У своїх працях Макаренко П., Сень О. дають наступне визначення ринку. Вони стверджують, що «ринок – це тісний взаємозв'язок і взаємодія багатьох людей, домашніх господарств, підприємств, галузей і видів виробництва, їхні ринкові зв'язки створюють єдине ціле, а тому ринкова економіка належить до типу органічних систем [5] (табл. 5).

Таблиця 5- Класифікація ринку за ознаками Макаренко П., Сень О. [5]

Ознака	Вид ринку
географічна	місцевий (міський, сільський), регіональний, національний, світовий
предметно-функціональна	засобів виробництва, споживчий, робочої сили, цінних паперів
юридична	легальний та нелегальний
конкурентна	досконалої конкуренції, олігополістичний, монополістичний

Джерело: авторська розробка (за даними [5])

Також Макаренко П., Сень О. відрізняють «ринок» від «ринкової економіки». Вони стверджують, що економічні відносини власне ринку – це лише одна із складових відносин ринкової системи господарювання. Тому, на їх думку, поняття "ринок" і "ринкова економіка" не можна ототожнювати [5].

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «ринок» можна стверджувати, що, ринок є основою ринкового господарства. Отже, суспільне господарство, яке функціонує на засадах ринку, називають ринковою економікою. Для ринкової економіки характерним є вільне ціноутворення і конкуренція, що повноцінно функціонує [6].

На основі систематизації вищенаведених класифікацій (таблиця 1-5) було обрано ті ознаки, які є суттєвими для дослідження ринку з позиції його системного розуміння (таблиця 6).

Таблиця 6 - Класифікація ринку за різними ознаками

Класифікаційна ознака	Вид ринку
товарно-галузева багаторівнева деталізація	ринок машин і устаткування, ринок мінеральної сировини і палива, ринок сільськогосподарської сировини і продовольчих товарів
рівень насиченості	рівноважний, дефіцитний, надлишковий
державний вплив	регульований та нерегульований
ступінь зрілості	нерозвинений, розвинений, ринок, що формується
умови функціонування	легальні та нелегальні; стихійні та організовані; стабільні та нестабільні; продавця та покупця
тип взаємозв'язків	вертикальні та горизонтальні
тип координації господарської діяльності або ступінь державного впливу на ринок	адміністративний, вільний та квазіринок
предметно-функціональна спрямованість	засобів виробництва, споживчий, робочої сили, цінних паперів
масштаб ринку або географічне положення	місцевий, регіональний, внутрішній або національний, зовнішній або світовий

Джерело: авторська розробка

Узагальнюючи теоретичні напрацювання науковців щодо сутності ринку, можна стверджувати про наявність як найменше 10 аспектів даного визначення у працях науковців (рис.1).

Рис. 1. Ринок як багатоаспектне поняття
Джерело: авторська розробка (за даними [1-5])

Більшість економістів розглядають даний термін у наступних аспектах: як місце, де відбувається процес купівлі-продажу товарів, як територію для торгівлі, як сукупність економічних відносин між людьми у сфері обміну, як інструмент взаємодії і узгодження інтересів продавців і покупців, як механізм взаємодії між виробниками і споживачами, як відокремлений суб'єкт господарювання і спосіб господарського мислення.

У процесі аналізу існуючих наукових публікацій щодо сутності ринку слід відрізнити його від ринку товарів, який має цілий ряд відмінностей від інших видів ринку. Серед найбільш суттєвих є такі:

- забезпечення економічних взаємозв'язків між галузями виробництва й сферою споживання;
- економічне призначення товарів різноманітного і широкого асортименту;
- забезпечення попиту споживачів;
- оптимізація використання важливих факторів виробництва, спрямованих на створення конкурентних засад в його розвитку;
- встановлення та регулювання конкурентоспроможності товарів, забезпечення рівня міжнародних стандартів.
- взаємозв'язок з такими ринками, як: ринок праці, нерухомості, фінансово-кредитний, інвестиційний тощо;
- як правило саморегулювання та динамізм вимагає застосування широкого спектру засобів формування, регулювання та розвитку самого ринку товарів та його елементів [7-10].

Особливості ринку товарів пов'язані з його основними елементами.

Основними елементами внутрішнього ринку товарів є:

- учасники товарно-грошових відносин з приводу купівлі-продажу товарів (покупці, продавці);
- пропозиція товарів;
- попит на товар;
- ціна товару;
- конкуренція (з боку виробників-продавців, з боку споживачів-покупців);
- інфраструктура ринку.

Систематизовані елементи внутрішнього ринку товарів та їх взаємозв'язок зображено на рис. 2.

Таким чином, між елементами внутрішнього ринку товарів встановлено тісні зв'язки. Так, покупці та продавці товарів діють в умовах конкуренції. При цьому, якщо попит сформований покупцями перевищує пропозицію, сформовану продавцями, то можна говорити про конкуренцію серед споживачів-покупців. В іншому разі конкурують між собою продавці товарів.

*Рис. 2. Елементи внутрішнього ринку товарів
Джерело: авторська розробка*

Підґрунтя для взаємодії між покупцями та продавцями, що укладають угоди з приводу купівлі-продажу товару, створює інфраструктура ринку. Важливими елементами ринку товарів є попит з боку покупців, пропозиція з боку продавців товарів та ціна на товар. Ці три елементи формують кон'юнктуру ринку.

Висновки. У процесі аналізу існуючих наукових публікацій щодо сутності ринку, теоретичних і методичних підходів до визначення поняття «ринок» виділено його основні ознаки.

За результатами дослідження встановлено, що слід відрізняти види ринків. Так поняття «ринок» і «ринок товарів» має цілий ряд відмінностей від інших видів ринку, що пов'язані з його основними елементами.

На нашу думку заслуговує на увагу саме дослідження структури ринку за його масштабом з виділенням внутрішнього ринку. Важливість такої ознаки впливає з тієї вагомої ролі, яку наприклад внутрішній ринок відіграє в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, оскільки є макроекономічною інфраструктурою, основою функціонування національної економіки, що визначає життєдіяльність усього суспільства.

У процесі дослідження внутрішнього ринку систематизовано елементи внутрішнього ринку товарів та встановлено їх взаємозв'язок, що є перспективою подальших наукових розробок в даному напрямі.

Узагальнення вищенаведеного матеріалу дозволяє наповнити поняття ринку і виділити поняття «внутрішній ринок», «внутрішній ринок товарів» як традиційними, так і дещо новими ознаками. На нашу думку внутрішній ринок товарів – це система децентралізованого

товарообміну, яка має просторові межі в яких відбуваються взаємовідносини учасників ринку на основі цін, за допомогою грошей та в умовах конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попадинець Н. М. Внутрішній ринок: підходи до визначення [Електронний ресурс] / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2015. - Вип. 6. - С. 124-129. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_6_30.
2. Мішеніна Г.А. Дослідження ринку / Г.А. Мішеніна, Ю.Т. Матвєєва. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – 185 с.
3. Майн В. В. Етимологічні основи сутності ринку / В. В. Майн // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. - №1(56). – 2013. – С.73-77.
4. Внутрішній ринок України: теорія та стратегія посткризового розвитку : наук.-метод. розробка / В. Г. Бодров, Н. І. Балдич, В. О. Гусєв та ін. ; за заг. ред. В.Г. Бодрова. – К. : НАДУ, 2011. – 80 с.
5. Макаренко П.М. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів / П.М. Макаренко, Сень О.В. // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава : ПДАА. – 2012. – Вип. 1 (4). – Т. 2. – С. 3–21.
6. Власов Д. В. Генезис формування поняття «ринок» / Д. В. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 121-124.
7. Лутчин Н. П. Наукові підходи до визначення товарного ринку / Н.П. Лутчин, Я.Ю. Карпова // Актуальні проблеми економіки. — 2011. –№ 3 (117). — С. 63–67.
8. Точилін В. Внутрішній ринок України: проблеми розвитку / В. Точилін // Економіст. - 2005. - № 2. - С. 34-38.
9. Фімяр С.В. Механізм регулювання регіонального ринку споживчих товарів / С.В. Фімяр // Науковий журнал. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 184–188.
10. Лагутін В. Д. Внутрішній ринок споживчих товарів : теорія розвитку і регулювання : [монографія] / В. Д. Лагутін. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 327 с.